

بسمه تعالی
تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

ختم آفتاب سر سیم سالم
رساله ۱۸ واحدی خود را با عنوان: علت ازدیدگاه ارسطو و ابن سینا
در تاریخ ۲۷ راب ۱۳۹۰ ارائه کردند
اعضای هیات داوران نسخه نهایی این رساله را از نظر فرم و محتوا نایب کرده است و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه دکتری فلسفه پیشنهاد می کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنمای اصلی	دکتر محسن سعیدی مهر	دانشیار	
۲- استاد راهنمای دوم			
۳- استاد مشاور اول	دکتر رضا اکبریان	دانشیار	
۴- استاد مشاور دوم	دکتر پروین ضیاءشاهی	استادیار	
۵- استاد ناظر	دکتر رضا اکبری	دانشیار	
۶- استاد ناظر	دکتر قاسمعلی آوچیان	دانشیار	
۷- استاد ناظر	دکتر عباس ذوقی	استادیار	
۸- استاد ناظر			
۹- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر سید محمدعلی جعفری	دانشیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ای خود، برآورد را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند
«کتاب حاضر، حاصل رساله دکتری نگارنده در رشته فلسفه است که در سال ۱۳۹۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر محمد سعیدی مهر، و مشوره جناب آقای دکتر رضا اکبریان و مشوره جناب آقای دکتر پرویز ضیاء شهبانی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مراد نامزد خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ پهنی شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند. به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توفیق کتاب های عرضه شده نگارنده برای فروش، بامین نماید.

ماده ۶: اینجانب **مریم سالم** دانشجوی رشته فلسفه مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت جرایم آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: **مریم سالم**

تاریخ و امضا:

۹۰ / ۱ / ۲۷

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسان‌ها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجوین، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عنوان پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با همایش‌های دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه، رساله و فرآورده‌های حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه، رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تأیید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد.

تبصره: در مواقعی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه، رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم‌افزار و یا آثار ویژه اثری هنری مانند فیلم، عکس، عاشری و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه، رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کتبه واحدهای دانشگاه اتم از دانشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده‌ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید به مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آیین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه، رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باشد با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۲۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رتبه دانشگاه به تأیید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجراست.

«اینجناب عزیزم سالو دانتجوی رشته فلسفه ورودی سال تحصیلی ۸۵-۸۶ مقطع دکتری دانشکده علوم انسانی شهید می شوم کلیه نکات مندرج در آیین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم در صورت تعلل از مفاد آیین نامه فوق الاشارة به دانشگاه و کانت و نمایندگی می دهی که از طرف اینجناب نسبت به لغو امتیاز اختراع بدم بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نمایند. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام جواهر نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

تاریخ
۱۳۸۵/۱/۲۷

دانشکده علوم انسانی

رساله دکتری رشته فلسفه گرایش مشا

علیت از دیدگاه ارسطو و ابن سینا

مریم سالم

استاد راهنما:

دکتر محمد سعیدی مهر

استاد مشاور (اول):

دکتر رضا اکبریان

استاد مشاور (دوم):

دکتر پرویز ضیاء شهابی

فروردین 1390

تقدیم به مقام شامخ دو فیلسوف گرانقدر

ارسطو و ابن سینا

با تشکر و تقدیر از جناب آقای دکتر سعیدی مهر که در تمام مراحل نگارش رساله راهنما و یاری گر من بودند و آقایان دکتر رضا اکبریان و دکتر پرویز ضیاء شهابی که مشاوره هایشان توانست روشنگر مسیر نگارش این رساله باشد و نیز تشکر ویژه می نمایم از جناب آقای دکتر مهدی قوام صفری که در نگارش این رساله از راهنماییهایشان استفاده های بسیار نمودم. با آرزوی سلامتی، طول عمر و موفقیت روز افزون برای آنها.

چکیده:

علیت یکی از اصول اساسی در نظام فکری ارسطو است که به موجب آن هرگونه تغییر، حرکت و شناخت امکان پذیر می شود. او اگرچه به طور مستقل به توضیح این اصل و احکام آن نمی پردازد، اما در قالب علل اربعه که در تحقق شیء (صورت) در خارج دخیلند و یا اصول اولیه اشیاء، از این اصل استفاده می کند و علل را اموری می داند که مسؤول هرگونه وضعیتی در شیء هستند، خواه این وضعیت مربوط به تحقق شیء در خارج باشد و یا مربوط به شناخت ما از آن شیء باشد. بنابراین علل پاسخهایی هستند که به انواع «چرا؟» در مورد شیء داده می شوند. ابن سینا مفهوم علیت ارسطویی را که از مجرای نوافلاطونی عبور کرده بود و از طریق افرادی نظیر کندی و فارابی به او رسیده بود، اخذ نمود و تلاش نمود تا آن را بر اساس اصول اساسی نظام فکری خویش بسط دهد. علیت ارسطویی که راهی برای توجیه حرکت و فرآیند تبدیل قوه به فعل بود، نزد ابن سینا وسیله ای شد برای توجیه خلقت و ربط موجودات ممکن به وجود واجب الوجود بالذات و تبیین نحوه علم خدا و علم موجودات. بنابراین هر چند ممکن است گمان شود که ارسطو و ابن سینا در تعریف علیت اختلافی ندارند، اما تفاوت دیدگاه این دو فیلسوف در کارکرد علیت حاکی از اختلاف نگرش آن ها به تعریف علیت است. ارسطو علیت را با حرکت و تغییر و ابن سینا با وجود و تمایز آن از ماهیت و عروضش بر ماهیت معنا می کند.

کلید واژه ها: علیت، علت، معلول، سبب، اصل، تبیین، ارسطو، ابن سینا.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1	فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق
2	1-1- مقدمه
3	2-1- تعریف مسئله
4	3-1- دامنه کار
5	4-1- سؤالات اصلی تحقیق
5	5-1- فرضیه‌ها
6	6-1- هدف‌ها
7	7-1- روش تحقیق
7	8-1- پیشینه تحقیق
8	9-1- مشکلات تحقیق
10	فصل دوم: چیستی علیت
11	1-2- ضرورت و محل بحث از علیت
12	2-1-2- ضرورت و محل بحث از علیت نزد ارسطو
14	2-2-2- ضرورت و محل بحث از علیت نزد ابن‌سینا
17	2-2- واژه‌شناسی علیت
17	2-2-2- واژه علیت در زبان یونانی
19	2-2-2- واژه علیت و علت نزد ارسطو
23	3-2-2- ابن‌سینا و واژه علیت
25	4-2-2- واژه علیت در زبان عربی
28	3-2- معنای اصطلاحی علیت
29	2-3-2- پیشینیان ارسطو و مسئله علیت
29	2-3-2-1- علیت نزد فلاسفه ما قبل سقراط
35	2-3-2-2- قضاوت ارسطو در باب علیت نزد فلاسفه پیش از سقراط
38	2-3-2-3- علیت نزد سقراط
39	2-3-2-4- علیت از نظر افلاطون
42	2-3-2-5- قضاوت ارسطو در باب علیت نزد فلاسفه پیش از خود
45	2-3-2-2- علیت ارسطویی

- 52.....1-2-3-2- علیت و تبیین نزد ارسطو
- 55.....1-1-2-3-2- علیت و تبیین در فلسفه های جدید و معاصر
- 57.....2-1-2-3-2- تبیین و ساختار آن
- 68.....2-2-3-2- اقسام علل
- 70.....3-2-3-2- چیستی علت و معلول
- 73.....3-3-2- تطور معنای علیت از ارسطو تا ابن سینا
- 73.....1-3-3-2- فلاسفه دوره یونانی مآبی و علیت ارسطویی
- 74.....1-1-3-3-2- علیت نزد رواقیون
- 77.....2-1-3-3-2- خدا و عقل در نظر رواقیون
- 80.....3-1-3-3-2- اقسام علل نزد رواقیون
- 83.....4-1-3-3-2- علیت نزد اپیکوریان
- 85.....5-1-3-3-2- علیت نزد شکاکان یونان باستان پس از ارسطو
- 86.....6-1-3-3-2- افلاطونیان میانه و نو
- 93.....7-1-3-3-2- آگوستینوس و بوئتیوس
- 97.....2-3-3-2- کندی و علیت ارسطویی
- 99.....3-3-3-2- فارابی و علیت ارسطویی
- 102.....4-3-2- ابن سینا و علیت ارسطویی
- 102.....1-4-3-2- مسئله تمایز وجود و ماهیت در فلسفه ابن سینا
- 107.....2-4-3-2- رابطه علیت و مسئله تمایز وجود و ماهیت
- 108.....3-4-3-2- علیت سینوی بر مدار وجود
- 114.....4-4-3-2- علیت به عنوان یک نسبت
- 115.....5-4-3-2- علل اربعه
- 121.....6-4-3-2- اقسام علل
- 124.....7-4-3-2- چیستی علت و معلول
- 125.....4-2- نتیجه فصل دوم
- 130.....**فصل سوم: چرایی علیت**
- 131.....1-3- ارسطو و نحوه اثبات علیت در قالب علل
- 132.....1-1-3- تحقیق ارسطو در باب اثبات علل و مبادی
- 141.....2-1-3- اثبات علیت در علل چهارگانه
- 146.....1-2-1-3- ارسطو و غایتمندی طبیعت
- 149.....2-2-1-3- تفاوت غایت و علت غایی

150	3-2-1-3- رابطه شیء واحد با علل متعدد.....
151	3-1-3- علل اربعه یا تبیین های چهار گانه
153	4-1-3- رابطه علل با هم
156	5-1-3- ضرورت و علیت
157	2-3- ابن سینا و نحوه اثبات علیت
157	1-2-3- اثبات وجود علیت در خارج
160	2-2-3- اثبات علیت در اقسام علل
163	3-2-3- ابن سینا و غایتمندی طبیعت
164	1-3-2-3- بخت و اتفاق در جایگاه علل
175	4-2-3- تفاوت غایت و علت غایی
176	5-2-3- رابطه علل با هم
178	3-3- نتیجه گیری
181	فصل چهارم: جایگاه وجود شناختی و معرفت شناختی علیت نزد ارسطو و ابن سینا
182	1-4- جایگاه وجود شناختی علیت نزد ارسطو
184	2-4- جایگاه وجود شناختی علیت نزد ابن سینا
186	3-4- جایگاه معرفت شناختی علیت نزد ارسطو
188	1-3-4- نقش علیت در قیاس ارسطویی
188	2-3-4- نقش علیت در استقراء ارسطویی
191	4-4- جایگاه معرفت شناختی علیت نزد ابن سینا
192	1-4-4- علیت و علم حضوری و حصولی
195	2-4-4- علیت و قیاس برهانی
197	1-2-4-4- رابطه مقدمات با نتیجه در فلسفه ابن سینا
199	2-2-4-4- مشارکت حد و برهان
201	5-4- نتیجه گیری
203	فصل پنجم: نتیجه نهایی و آزمون فرضیات
204	1-5- نتیجه گیری
208	2-5- آزمون فرضیات
211	3-5- پیشنهادات
212	فهرست منابع
224	چکیده انگلیسی

فصل اول

مقدمه و کلیات

طرح تحقیق

1-1- مقدمه

کتاب آلفای بزرگ از متافیزیک ارسطو، نخستین تاریخ فلسفه‌ای است که هم فیلسوفانه و هم فضالانه نگاشته شده است. ارسطو در این اثر خود به آراء اولین فلاسفه یونانی طبیعت اندیشی اشاره می‌کند که در زمینه یافتن اصل و علت مادی اشیاء تلاش کرده اند و به ارائه نظر پرداخته اند. تالس که سرسلسله این فیلسوفان است اصل اساسی اشیاء را آب دانسته است.

بنابراین بنا به گفته ارسطو، تالس را می‌توان اولین نظریه پرداز در باب مسئله علیت دانست که البته به صورت ناپخته، ناقص و گنگ سخن گفته است. از تالس به بعد این نظریه فراز و نشیب‌های فراوانی را طی کرد تا به ارسطو، اولین فیلسوف مشایی، رسید. او به بسط این نظریه پرداخت و از مفاهیمی چون، اصل، مبدأ (آرخه) و تبیین (ایتیای) استفاده کرد که بعدها، علت (cause) نام گرفت¹. بعد از ارسطو اصل علیت نزد رواقیون به شدت واجد اهمیت شد و در این راه از ارسطو پیشی گرفتند. سپس نزد افلاطونی‌های میانه و نو معنای دیگری یافت و با معانی ایجاد و صدور همراه شد. این میراث نوافلاطونی به فلاسفه اسلامی رسید که اگرچه از جمله فلاسفه مشایی محسوب می‌شدند، ولی آراء آنها خالی از صبغه‌های نوافلاطونی نبود.

در این سیر تحول، مفهوم ارسطویی علیت که به معنای علل چهارگانه بود و در شناخت و تبیین موجودات عالم ضروری بود، به صورت معتنا به تغییر یافت و علت به معنای وجود دهنده و علیت به معنای وابستگی وجودی مورد توجه فیلسوفان قرار گرفت.

در این رساله سعی داریم مفهوم علیت را در آثار ارسطو، به خصوص فیزیک و متافیزیک مورد مذاقه قرار دهیم تا تصویری صحیح و روشن از آن ارائه دهیم و به مقایسه آن با نظر

¹ - در زبان لاتین causa و در زبان انگلیسی و فرانسه cause

ابن‌سینا پردازیم. به این ترتیب تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو تصویر روشن می‌گردد و واضح می‌شود که تصویری که از علیت در فلسفه اسلامی مطرح می‌شود و زیربنای بسیاری از مسائل فلسفی است تا چه حد به تصویر ارسطو نزدیک است.

1-2- تعریف مسئله

با دقت در آثار فلاسفه درمی‌یابیم که علیت به صورت یک نظریه‌ی منسجم فلسفی و طبیعی، در میان فلاسفه یونان باستان، اول بار، از سوی ارسطو مطرح شد؛ به طوری که قبل از وی، این نظریه، یا اصلاً مطرح نبوده است و یا تنها اشاراتی به مبدأ و اصل مادی وجود داشته است.

ارسطو باعث تولد این نظریه در مباحث عقلی شد و ضرورتی را که یونانیان به شدت آن را در عالم طبیعت جاری و ساری می‌دانستند، وارد قانون علیت نمود. جایگاه معرفت شناختی علیت نزد ارسطو به قدری اهمیت داشت که به اعتقاد وی بدون یافتن علل و اصول اولیه که باعث تحقق یک شیء می‌شوند، نمی‌توان به شناخت (اپیستمه) آن شیء دست یافت.

ارسطو با وجود آنکه به جایگاه وجودشناختی علیت، به خصوص در تبیین پیدایش، تغییر و حرکت اعتراف می‌کرد، ولی به طور مفصل به این جایگاه نپرداخته است و این سوء فهم را نزد فلاسفه علم در دوران جدید و معاصر به وجود آورده است که علیت نزد ارسطو، وسیله‌ای برای تبیین عالم است و نشانگر وجود روابط حقیقی، واقعی و ایجادی بین اشیاء نیست. از این رو این قبیل فلاسفه علت ارسطویی را «تبیین» ترجمه کرده‌اند تا نقش ایجادی و وجود بخشی که در پس کلمه علت نهفته است، به ذهن متبادر نگردد.

تصور علیت نزد فلاسفه پس از ارسطو و به خصوص نزد فلاسفه مسلمانی چون فارابی و ابن‌سینا بسط داده شد و جایگاه وجود شناختی و معرفت شناختی علیت به طور مفصل تبیین شد و توانست وسیله‌ای شود برای تبیین نظریه خلقت در فلسفه اسلامی، نظریه‌ای که

هیچ پیشینه‌ای در فلسفه ارسطو نداشت و فلاسفه مسلمان به دلیل خاستگاه دینی که داشتند ناگزیر از تبیین عقلانی آن بودند. بنابراین علیت که در فلسفه ارسطو روشی برای دست یابی به شناخت حقیقی و نیز راهی برای توجیه تغییر و حرکت در عالم بود، در نظام فکری ابن‌سینا به ابزاری برای توجیه خلقت و رابطه واجب الوجود بالذات و ممکنات مبدل شد. از این رو کارکرد علیت نزد این دو فیلسوف تا حدود زیادی متفاوت است و این تفاوت را باید در تصور هر یک از آنها از مفهوم علیت جستجو کرد.

1-3- دامنه کار

از آنجا که هدف از این رساله مقایسه دیدگاه ارسطو و ابن‌سینا در باب علیت است، دامنه کار تمام آثار موجود و قابل دسترسی است که به طور قطع و یقین به ارسطو و ابن‌سینا نسبت داده و چاپ شده است. در میان آثار ارسطو، تحلیلات ثانی، فیزیک و متافیزیک در درجه اول اهمیت قرار دارند. زیرا مهمترین مباحث مربوط به علیت را در این سه کتاب می‌توان یافت.

در میان آثار ابن‌سینا، الهیات، طبیعیات و منطق شفا و مباحث مربوط به علیت در این سه قسمت مورد مطالعه دقیق قرار گرفت و سایر آثار چاپ شده نیز بررسی شد.

در میان شارحان ارسطو، شرح ابن رشد و توماس آکوئیناس بررسی شد و از شروح آثار ابن‌سینا، به شرح ملاصدرا برشفا، خواجه طوسی بر اشارات و نیز کتاب التحصیل بهمنیار مراجعه شد

از آنجا که عنوان رساله "علیت از دیدگاه ارسطو و ابن‌سینا" است، اما باید متذکر شد که هدف از این رساله توضیح تمام مباحث مربوط به علیت نزد این دو فیلسوف نیست. با توجه به گسترده شدن کار ما فقط به تبیین معنای علیت و مباحثی که در روشن شدن این

معنا کمک می کند پرداختیم، ضمن آنکه بحث علیت در هریک از نظامهای ارسطویی و سینوی، به تنهایی، می تواند در حد یک رساله دکتری بررسی شود.

4-1- سوالات اصلی تحقیق

1. برداشت کلی ارسطو و ابن سینا از علیت چیست؟
2. مهمترین همسانیها و ناهمسانیهای برداشت ارسطو و ابن سینا از علیت کدام اند؟
3. چگونه برداشت ارسطویی از علیت به برداشت سینوی تحول می یابد؟
4. مهمترین لوازم و نتایج تفاوت این دو برداشت کدام اند؟

5-1- فرضیه ها

1. با توجه به این که در تحلیل مفهوم علیت دو جنبه اساسی تبیین گری و وابستگی وجودی به دست می آیند ارسطو در برداشت خود از علیت بر جنبه اول و ابن سینا بر جنبه دوم تأکید دارد در حالی که هیچیک منکر جنبه دیگر علیت نیستند. در برداشت ارسطو از علیت، اصالت با جنبه تبیین گری و در برداشت ابن سینا، اصالت با وابستگی وجودی است.

2. مهمترین همسانیها:

الف) هر دو بحث از علل و مبادی نخستین را از جمله مباحث اساسی مابعدالطبیعه به شمار می آورند.

ب) فهم علیت را از طریق حواس ممکن نمی شمارند بلکه آن را امری معقول می شمارند.

ج) علیت را نسبتی میان اشیاء (و نه رخدادها) تلقی می کنند.

د) والاترین مرتبه معرفت به اشیاء را معرفت از طریق علل آن می دانند.

ه) تقسیم بندی علل به علل اربعه را می پذیرند.

مهمترین ناهمسانیها:

الف) ارسطو اصالت را به جنبه تبیینگری علت می‌دهد و ابن سینا به جنبه وابستگی

وجودی

ب) ابن سینا به تبع تفسیر وجودانگاران از علیت لوازمی را برای این اصل غائی است

که در ارسطو دیده نمی‌شود.

3. این تحول معلول دو عامل زیر است:

الف) تأثیر آرای نوافلاطونیان (عامل تاریخی)

ب) تأثیر آموزه های دینی در باب خلقت (عامل الهیاتی)

4. برداشت سینوی از علیت لوازم خاصی را در مباحث علیت به دنبال دارد که غالباً در

قالب احکام علیت بیان می‌شوند. مهمترین این احکام عبارت‌اند از سنخیت میان علت و

معلول، تقدم (علی) علت بر معلول، قاعده الواحد، کامل بودن علت نسبت به معلول.

1-6- هدف‌ها

علیت نزد فلاسفه قرون جدید و معاصر، فراز و نشیب‌های زیادی داشته و دارد، گاه به

اثبات و پذیرش کامل آن و گاه به انکار و یا پذیرش مشروط آن پرداخته‌اند و جنبه معرفت

شناختی علیت را پذیرفته و از جنبه وجودشناختی آن غافل شده‌اند و معتقد شده‌اند که

علل عواملی هستند برای شناخت یک شیء یا رخداد.

قضاوت صحیح راجع به علیت نزد فلاسفه غرب، منوط به داشتن درک درستی از علیت

نزد دو فیلسوف مؤثر بر اندیشه غربی، ارسطو و ابن‌سینا، است. زیرا اندیشه، آراء و روش‌های

فلسفیدن این دو فیلسوف، اغلب به طور غیر مستقیم، بر اندیشه فلاسفه اواخر قرون وسطی

و جدید و حتی پس از آن تأثیرگذار بوده است. از این‌رو ما در این پژوهش سعی می‌کنیم

این درک صحیح را ایجاد کنیم و به شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود در آراء این دو اندیشمند بزرگ اشاره نماییم.

1-7- روش تحقیق

با توجه به نوع موضوع مورد پژوهش، در این رساله از روش توصیفی - تحلیلی بهره گرفته شده است، به این صورت که آراء ارسطو و ابن سینا ابتدا بر پایه منابع اصلی آنان و نیز دیدگاه‌های شارحان، به دقت توصیف شده و سپس مورد تحلیل قرار گرفته است.

1-8- پیشینه تحقیق

با توجه به مطالعات و کاوش‌هایی که صورت گرفت، تحقیق و اثری که به موجب آن نظریه علیت از دیدگاه ارسطو و ابن سینا، مورد بررسی و مذاقه قرار گیرد، چه به زبان فارسی و چه به زبان‌های غیر فارسی یافت نشد. البته آثار زیادی وجود دارد که موضوع اصلی آنها علیت است، اما یا علیت را فقط در ارسطو بررسی کرده‌اند (اغلب آثار غیر فارسی) و آن را با نظریه تبیین علمی تطبیق داده‌اند که در بخش فهرست منابع نام آثاری که برای نگارش این رساله از آنها بهره گرفته شده، ذکر شده است؛ و یا آنکه علیت را به طور کلی نزد فلاسفه اسلامی بررسی کرده‌اند و به تطبیق آن با آراء متکلمین و فلاسفه تجربه‌گرا پرداخته‌اند، مثل کتابهای "علیت از دیدگاه فیلسوفان مسلمان و تجربه‌گرا" و "علیت از دیدگاه متکلمان مسلمان" اثر عین الله خادمی و یا کتاب "علیت از دیدگاه اشاعره و هیوم"، نوشته سید صدرالدین طاهری.

از میان پایان‌نامه نیز می‌توان به این موارد اشاره کرد: مقایسه آراء امام فخر رازی و دیوید هیوم در نظریه علیت، نوشته محمد علی دیباجی؛ مقایسه دیدگاه اشعری علیت‌کسی و دیدگاه مالبراناش و علیت اقتضایی، نوشته سیمین عارفی؛ بررسی انتقادی قاعده ذوات الاسباب. نزد ارسطو و فیلسوفان اسلامی، نوشته امیر عویطی پور دیلمی؛ نقد و بررسی

آراء غزالی و هیوم درباره اصل علیت؛ منیره فریدی خورشیدی؛ اصل علیت و ملاک نیازمندی معلول به علت از دیدگاه ابن سینا و ملاصدرا؛ طاهره مؤیدی؛ علیت از دیدگاه کانت و ابن سینا؛ حسین حسینی امین؛ بحثی تطبیقی درباره علیت؛ محمد رضا مصلحی؛ بحث علل در فلسفه ارسطو؛ حوریه باکویی کتریمی و نیز مقالاتی از این دست. برای بدست آوردن چارچوب کلی رساله و نگارش پروپزال از این پایان نامه ها و کتب استفاده شد، اما موضوع این رساله در نوع خود که کار تطبیقی بین ارسطو و ابن سینا است منحصر به فرد است.

9-1- مشکلات تحقیق

مشکل عمده‌ای که در این پژوهش محرز بود، کمبود منابع اصلی و نیز منابع فرعی مرتبط با موضوع بود که باید برای یافتن چارچوب ورود به بحث به آنها پرداخته می‌شد.